

Tóth Sándor László

A HONFOGLALÁS

ÉS A KÁRPÁT-MEDENCE
BIRTOKBA VÉTELE

Munkácsy Mihály: Honfoglalás

A honfoglalás ténye megkérdőjelezhetetlen, ám lefolyásának szinte minden eleme bizonytalan. Mennyi ideig tartott a beköltözés? Hosszabb folyamat vagy egyszeri nekirugaszkodás eredménye? Miért indultak meg elődeink? Szabad akaratukból vagy ellenséges támadás hatására? Mennyien lehettek, sokan vagy kevesen? És mennyien lehettek a Kárpát-medence lakóihoz képest?

A magyar történelem origója és alfája a hagyományosan 895–896-ra tett Kárpát-medencei beköltözés, Árpád népének honfoglalása. A *Képes krónika* szerzőjének mitikus elbeszélése szerint a Havasokon átkelő magyarok olyan tartományba értek, „*ahol megszámlálhatatlan sást láttak, és ott a sasok miatt nem maradhattak, mert azok a fákról legyek módjára szálltak alá, és elfogyasztva megsemmisítették nyájaikat és lovaikat. Azt akarta ugyanis Isten, hogy gyorsabban érkezzenek meg Magyarországra.*” A keresztény krónikás szemében a „sasok támadása” az isteni gondviselés jele volt, amely a pogány magyarok hazára találását, kereszténnyé válását segítette.

Mai történelemszemléletünk szerint az esemény jelentőségét az adja meg, hogy az Árpád nagyfejedelem vezette magyar törzsszövetségnek az európai keresztény államokkal való konfrontációja után száz évvel Árpád ükunokája, a megkoronázott Vajk/Szent István irányításával a magyarok keresztény államot hoztak létre, és beilleszkedtek a keresztény Európába. A 19. századi történetírás hagyományait követve az új haza katonai birtokba vételét hangsúlyozó honfoglalás vált meggyökeresedett fogalommá a semlegesebb tartalmú honszerzés vagy a pozitívabb csengésű honalapítás szavakkal szemben. A megtelepedés vagy beköltözés terminusai ugyan használatosak, de kevésbé terjedtek el.

TUDATOS VAGY KÉNYSZERŰ HONFOGLALÁS?

A honfoglalás majdnem minden kérdése – okai, lefolyása, kronológiája stb. – vitatott a történetírásban. Régi dilemma, hogy vajon a magyarok külső kényszerítő erő nélkül, saját kezdeményezésükre szállták-e meg a Kárpát-medencét, vagy pedig ellenséges támadás bírta rá őket etelközi hazájuk elhagyására. Törvényszerűnek tekinthetjük-e, hogy a „sztyeppei országúton”, a Don és az Al-Duna közt lakó etelközi magyaroknak be kellett sodródniuk a Kárpát-medencébe, akár csak korábban a hunoknak és az avaroknak?

A honfoglalást több tényező is kiválthatta. A magyarság geopolitikai helyzetéből következett, hogy etelközi hazájukban kelet felől nehezedett rájuk nyomás a kazárok és a besenyők részéről. Kazária laza politikai fennhatóságot gyakorolt a magyar törzsszövetség felett vezetői révén: Levedi kazár feleséget, Árpád fejedelmi címet kapott. A kazár fennhatósági törekvéseknél nagyobb veszélyt jelentettek a magyarok szempontjából a tőlük keletre, a Volga és az Urál folyók között lakó nomád besenyők. A magyarok csak nyugati irányba térhettek ki egy kelet felől jövő támadás elől. Etelköztől északra a Kijevet megszálló ruszok (oroszok) a 880-as években a magyarok vetélytársaivá kezdtek válni a tér-

ségben. Délnyugat felé, az Al-Dunától délre a Bizánci Birodalommal vetelkedő erős bolgár állam állta útjukat. Egyedüli lehetőségként a Kárpát-medencébe való beköltözés maradt.

Második tényezőként említhetjük, hogy a magyar honfoglalást segítette a Kárpát-medence politikai széttagoaltsága. Az Avar Kaganátus 8. század végi bukása után, a 9. század második felében a keleti frankok, a morvák és a bolgárok osztoztak a területen, amely általaik perifériáját jelentette. A keleti frankok Pannóniát, a Dunántúlt birtokolták. A morvák a Dunától északra lévő területen laktak, de a Dunától keletre fekvő területet is uralmuk alá vehették. A bolgárok ellenőrzése alatt lehetett Erdély és az Alföld déli része. A magyar törzsszövetség vezetői ismerhették a térség politikai helyzetét, hiszen többször is vezettek errefelé portyákat (862, 881, 892, 894).

A történeti kutatás a honfoglalás okai között említette a Kárpát-medence stratégiai előnyeit. A Kárpátok több védelmet adtak, mint a tágas Etelköz folyói. A stratégiai előnyök felismerése lehetséges, de korántsem bizonyítható motiváció. Újabban előtérbe kerültek a Kárpát-medence klimatikus és gazdasági előnyei. Saját korunk fő problémájának sajátos kivetüléseként egyre nagyobb szerepet tulajdonít a történeti kutatás az éghajlati változásoknak.

A kutatás klímaváltozást tételez fel a 8–12. század között, amelyet felme-

Bizánci hadihajó támadás közben. Miniatúra Jóannész Szkülitész krónikájának Madridban őrzött kéziratából. Szicília, 12. század. A félelmetes bizánci hajóhad elsősorban a tengereken manőverezett, de szükség esetén a folyókon is felhajózott. Így történt 894-ben is, amikor a magyarokat átszállították a Duna jobb partjára, hogy a bolgárokkal megütközhessenek. (balra)

legedési folyamatként jellemezhetünk. Kiszáradási periódust, aszályt feltételeztek, de a 9. század végén, 10. század elején csapadékosabb és hidegebb évtizedek következtek. Így nem egyértelmű, hogy mennyiben játszottak közre klimatológiai okok a honfoglalás folyamatában. A gazdasági előnyök között említhetjük, hogy a magyarok a Kárpát-medencét nomád életmódjuk folytatására alkalmasnak ítélték. A *Képes krónika* fehérlómondája szerint Árpád Szvatopluk fejedelemhez küldött követe vitt a vezéreknek egy palack Duna-vizet, egy tömlő perjefüvet és földet. Anonymus szerint Árpád Zalán vezértől kért két korsó Duna-vizet és egy zsáknyi füvet Alpár homokjából. Mindkét variánsban szerepel, hogy a magyarok vezé-

rei jönnek találták új hazájuk földjét, rétvét és vizét.

A korabeli források a magyarokat ért ellenséges támadás által kikényszerített honfoglalásról tanúskodnak. A kortárs Regino apát 908-ban befejezett krónikájában a 889-es évnél említette, hogy a magyarokat „*saját szállásaikból kiűzték a velük szomszédos népek, akiket besenyőknek hívnak, mivel számban és vitézségben felülmúlták őket*”. VII. (Biborbanszületett) Konsztantinosz bizánci császár (944–959) a 10. század közepén összeállíttatott, *A birodalom kormányzása* című munkájában négy helyen emlékezett meg arról, hogy a magyarokat a besenyők kiűzték szállásaikról, kétszer pedig arról, hogy a magyarok a morvaktól hódították el új hazájukat.

A 13–14. századi latin nyelvű magyar források tudatos honszerzésre utalnak. Az egyetlen korabeli külföldi szereplőt sem ismerő Anonymus két körülménnyel magyarázta azt, hogy a magyarok elhagyták az őshazát. Az egyik, hogy „*földjük olyanynira megtelt az ott született népek sokaságával, hogy az sem táplálni, sem befogadni nem tudta őket*”. A túlnépesedési magyarázat Reginótól átvett toposz Anonymusnál. A másik indok az, hogy Pannónia „*annak az Attila királynak a*

földje, akitől Álmos fejedelem, Árpád apja származott”. Kézai Simon, IV. Kun László udvari papja krónikájában a hun–magyar rokonságot a két népre kiterjesztve Attila hunjainak bejöveteleit első honfoglalásként, a „*hunok vagy magyarok*” bejöveteleit visszatérésként értelmezte. A *Képes krónika* a hunok pannóniai beköltözését a magyarok első, a honfoglalást pedig második bejöveteleként tárgyalja. A kései magyar krónikáshagyomány a hun–magyar rokonság dinasztikus, illetve a két népre kiterjesztett elméletével indokolta a Kárpát-medence megszállását. A régi haza túlnépesedésének to-

Boldog Zoltán: Nomád lovasok harca.

A honfoglaló harcosokról általában az jut eszünkbe, hogy páncélos nyugat-európai ellenfelekkel szálltak szembe. Ez az elképzelés önmagában sem állja meg a helyét, hiszen ezen ellenfeleiknek is csak kisebb része viselt páncélt, arról azonban el szokás feledkezni, hogy elődeinknek gyakran hozzájuk hasonlóan felfegyverzett és közel azonos taktikával harcoló ellenfelekkel kellett szembenézniük. Így történhetett a honfoglalás előestéjén a bolgárok ellen vezetett hadjáratban is.

posztát is átvették a korábbi külföldi forrásokból.

A magyarok ismerhették a Kárpát-medence geopolitikai helyzetét, nomadizálásra alkalmas földjét, tervbe vehették a megszállását, a döntő lökést azonban a besenyők támadása adta meg számukra, amely miatt el kellett hagyniuk Etelközt. A külső kényszerítő körülmény miatt tudatos, előre megtervezett honfoglalásról nem beszélhetünk. A magyar fejedelmek, Árpád és Kurszán azonban nyilván előzetes információk alapján döntöttek a kialakult válságos helyzetben a Kárpát-medencei új hazába költözésről.

A HONFOGLALÁS KELETI HÁTTERE, A NÉPVÁNDORLÁSI HULLÁM

A 890-es években egy migrációs hullám, népvándorlás indult meg. Kiváltó oka Iszmail ibn Ahmed khoraszáni emír támadása volt 893 tavaszán egy türök nép, a karlukok ellen. Az emír diadalmas hadjáratáról több muszlim történetíró is beszámolt. Maszúdi utalt arra, hogy háborúk voltak az Aral-tó térségében az úzok, karlukok és kimekék között, s több, egymással háborúzó nép elköltözött keletről. Maszúdi népszeveit a magyarokra és a besenyőkre vonatkozathatóak. A muszlim híradások alapján feltételezhetjük, hogy az Aral-tó térségében folyó harcok továbbterjedtek nyugati irányba.

A muszlim forrásokat kiegészíthetjük Konsztantinosz császár tudósításaival, aki szerint a kazárokkal szövetséges úzok (oguzok) a Volga és az Urál folyók között lakó besenyőkre támadtak, és elfoglalták földjüket. A besenyők kisebb része helyén maradván behódolt az úzoknak, a többiek a magyarokra támadtak, legyőzték őket, területüket elfoglalták, és ott letelepedtek. Konsztantinosz császár leírása szerint három nép szállásterületet váltott: az úzok a besenyők rovására, a besenyők a magyaroktól elhódítva Etelközt, a magyarok pedig a morvaktól foglaltak új hazát.

A muszlim források és Konsztantinosz híradásainak összekapcsolása alapján a történeti kutatásban felme-

rült a népvándorlás lehetősége. Ezt a történeti kutatásban újabban vitatták. Egyrészt irodalmi toposznak vélték, a görög filozófia mechanikus szemléletéből eredeztették, másrészt logikailag kérdőjelezték meg a keletről nyugatra tartó vándorlás valószínűségét. Maszúdi és Konsztantinosz egybehangzó híradásai alapján bizonyítható a besenyők és a magyarok háborúskodása, keletről való elköltözése és szállásváltása. Az úzok foglalása a Volga és az Urál közti besenyő szállásterületen bizonyítható.

Kérdés ugyanakkor, hogy Iszmail emír 893. évi támadása, az Aral-tó vidéki türök népek háborúskodása, az úzok és kazárok besenyők elleni, a besenyők magyarok elleni és a magyarok morvák elleni támadásai valóban egy összefüggő népvándorlási folyamat láncszemeit jelentik-e. A migrációs modell egy Aral-tó vidéki „epicentrumból” mint háborús térségből kiindulva a legmegfelelőbbnek tűnő magyarázatot adja a népvándorlásra és benne a besenyők támadására, a magyarok Kárpát-medencei megtelepedésére.

A honfoglalást kiváltó magyar–besenyő háborúról Regino és Konsztantinosz öt híradást őrzött meg. Regino szerint a magyarokat az őket létszámában és vitézségben felülmúló szomszédos besenyők kiűzték. A prümi apát nem tudott arról, hogy a besenyők

miért támadtak a magyarokra. A besenyők háborúban aratott győzelmét számbeli fölényükkel és katonai virtusukkal magyarázta.

Konsztantinosz a 37. fejezetben idézett híradása szerint az úzoktól és kazároktól vereséget szenvedő besenyők új szállásterületet keresve támadtak a magyarokra. A besenyő hírforrás szerint a besenyők háborúban bizonyultak erősebbnek a magyaroknál, és foglalták el a Don és az Al-Duna közti szállásaikat.

A magyarokról szóló 38. fejezetben kétszer is olvashatunk besenyő támadásról. Az első szerint a kangar besenyők vereséget szenvedtek a kazároktól, a magyarokra támadtak, háborúban legyőzték őket, és szállásterületekre telepedtek. A magyarok két részre szakadtak, az egyik rész Levedi vezetésével Etelközbe, a másik keletre, „Perzsia vidékére” vonult. E tudósítás kapcsán felvetették, hogy volt korábban egy ún. első besenyő támadás, amely a magyarok Etelközbe költözéséhez kapcsolódott. Lehetséges azonban, hogy csak két hírforrás mozaik-szerű összeillesztése eredményezett logikai ellentmondást.

A 38. fejezet másik tudósítása szerint a besenyők megtámadták a magyarokat, és Árpád fejedelemmel együtt elűzték őket. A magyarok Nagy- (Régi-) Moráviát foglalták el. A negyedik leírás

Így képzeltek el a magyarok bejövetelét a 14. század közepén (Képes krónika)

a 40. fejezetben szerepel. Eszerint a VI. (Bölcs) Leó bizánci császárral (886–912) szövetkező magyarok Simeon bolgár uralkodó (893–927) ellen harcoltak. Simeon összefogott a besenyőkkel a magyarok megtámadására. Amikor ez utóbbiak hadjáratra mentek, a besenyők Simeonnal a magyarok ellen támadtak, családjaikat teljesen megsemmisítették, a földjük őrzésére hátrahagyottakat pedig kiűzték. A hadjáratról visszatérők feldúlt szállásterületüket elhagyták, és letelepedtek új hazájukban, Nagy-Moráviában.

A besenyő háborúkról szóló források ugyan mutatnak eltéréseket, de aligha kérdőjelezhetjük meg, hogy a

magyarokat besenyő támadás érte 893 után, 894–895 táján. A népvándorlási hullám során az úzoktól vereséget szenvedő besenyők szállásterületük elvesztése után előbb Kazáriára támadtak, majd bolgár szövetségben feldúlták Etelközt, előkészítve későbbi letelepedésüket. Egy vagy több csatában győzhették le a szállásterületüket védelmező magyarokat, akik ekkor tapasztalhatták meg, hogy a besenyők túlerőben vannak és vitézebbek náluk. A súlyos vereség hatására utasították vissza oly indulatosan Bölcs Leó követét, Gábrielt, aki a 10. század első évtizedében kereste fel őket új hazájukban. Bölcs Leó arra akarta rávenni a

„Párducos Árpád” ábrázolása (1664).

A 17. században megélenkült az érdeklődés a magyar múlt ábrázolása iránt. A honfoglaló vezérekről készült legnagyobb hatású képek a Nádasdy Ferenc által Nürnbergben 1664-ben kiadatott, Magyarország hatalmas és dicső királyainak emlékeztető koporsóépülete (*Mausoleum potentissimorum ac gloriosissimorum Regni Apostolici Regum et primorum militantis Hungariae Ducum*) című metszetsorozatban találhatók, ám jóval korábbi keltezésűek, 1619 és 1632 között alkották őket. Ezen ábrázolások azután egészen napjainkig erős hatást fejtenek ki a vizuális művészetek terén éppen úgy, mint az irodalomban.

magyar vezetőket, hogy foglalják vissza régi hazájukat a besenyőktől, ők azonban egyhangú felkiáltással vetették el a bizánci császár ajánlatát: „*Mi nem kezdünk ki a besenyőkkel, mert nem bírunk velük harcolni, minthogy nagy ország az, nagyszámú nép és gonosz fickók.*”

A besenyő támadás idején az etelközi szállásterületen tartózkodott Árpád fejedelem is. Mivel a magyar haderő egy része hadjáraton volt – 894 nyarán és kora őszén Pannóniában kalandozott –, az etelközi vész a hátrahagyott családokat és a szállásterület őrzésére maradt erőket tizedelte meg. Az etelközi vész megítélését illetően két végleletet kell elkerülnünk. Az egyik a besenyő támadás tagadása vagy elbagatellizálása, mivel egyébként a magyarok aligha hagyták volna el szállásterületüket. A másik a veszteségek nagyságának felnagyítása: a bizánci császár „végpusztulást” és a magyarok családjainak megsemmisítését említi, ám a korra jellemző túlzásokat kétkedéssel kell fogadnunk. Mindennek ellenére súlyos csapás érhet a magyar és kabar törzseket, ami a csatákban vereséget szenvedő védelmi erőre és a magyar családokra is vonatkozott, s az állatállomány is veszteséget szenvedhetett. Az etelközi vereség vezetett a magyarok Kárpát-medencei honfoglalásához.

A HONFOGLALÁS NYUGATI HÁTTERE

A honfoglalás nyugati szálát a 890-es évek Kárpát-medencei, illetőleg balkáni eseményei jelentik, a magyarok ugyanis bekapcsolódtak a keleti frank-morva, illetőleg a bizánci-bolgár konfliktusba: 892-ben Arnulf keleti frank király (887–899) és Svatopluk morva

fejedelem (870–894) viszályába avatkoztak be. A morva uralkodó 891-ben megtagadta a hűbéri esküt, ezért Arnulf büntető hadjáratot indított ellene, s csapatai 892 júliusában benyomultak Moráviába. A magyarok szövetségesként csatlakoztak Arnulffhoz, és négy hétig együtt pusztították Moráviát.

A magyarok ekkor még csak keresztülvonultak a Dunától keletre lévő területen. Két évvel később, 894-ben újból megjelentek a Kárpát-medencében, ekkor a frank hűbéres tartományban, Pannóniában portyáztak. A *Fuldai évkönyv* tudósítása szerint a férfiakat és az idős nőket megölték, a fiatal nőket foglyokként elhurcolták. A magyar csapatok Svatopluk morva fejedelem szövetségeseként dúlhattak 894 nyarán és kora őszén Pannóniát. A pusztító magyar kalandozás és Svatopluk fejedelem halála a béke felé terelte a feleket, amelyet 894 őszén kötöttek meg.

A magyarok részt vettek a Balkánon folyó bizánci-bolgár háborúskodásban is. Simeon nem tűrte a bolgár kereskedőket ért hátrányos megkülönböztetést, ezért háborút indított Bölcs Leó bizánci császár ellen, és legyőzte az ellene küldött testőr csapatokat. Bölcs Leó szorult helyzetében békét kért és ellenlépéseket tett: délen sereg vonult Makedóniába, északra, az Al-Dunára pedig flottát küldött a bizánci császár. Bölcs Leó követe megállapodást kötött Bulgária megtámadásáról a magyarok két fejedelmével, Árpáddal és Kurszánnal is. A bizánci flotta átszállította az Al-Dunán a magyar csapatokat, amelyek gyorsan törtek előre a bolgár fővárosig, Preszlavig. Sikereik hatására Simeon visszafordult Makedóniából, és ellenük vonult. A magyarok azonban több győzelmet arattak a bolgár uralkodó felett, aki az Al-Duna melletti Disztra (Szilisztra) várába menekült.

Simeon békét kért Leó császártól, és a fegyverszünet alatt bosszúhadjáratot szervezett. Ezt megkönnyítette, hogy a magyar csapatok foglyaik bizánci kiváltása után visszatértek etelközi szállásterületeikre. Bölcs Leó visszavonta makedóniai csapatait és az Al-Dunánál lévő hajóhadat. Erre Simeon felbérelte a magyarok hátában a besenyőket, és maga is hadjáratot indított ellenük. A besenyők kelet felől, a bolgárok pedig délnyugat felől támadták meg az etelközi szállásokat, amelyeket feldúltak.

A kétfrontos háborúban a magyar vereség elkerülhetetlen volt, ráadásul a magyar haderő zöme még vissza sem tért a pannóniai kalandozásból. A *Fuldai évkönyv* szerint Simeon véres, döntő csatát vívott a magyarokkal. Az évkönyv erős túlzással húszezer főre tette a győztes bolgárok veszteségét. Valószínű, hogy e bosszúhadjárat az Etelköz délnyugati felében lakó törzsek szállásainak feldúlását és a szállásokat őrző csapatok megfutamatítását jelentette. A bolgároktól és főként a besenyőktől elszenvedett vereségek miatt 894–895-ben a magyarok elhagyták feldúlt etelközi szálláshelyeiket, és a Kárpát-medencébe költöztek.

A HONFOGLALÁS SZAKASZAI

A magyar honfoglalás paradoxona, hogy míg az előzményeket és a nemzetközi hátteret jól ismerjük, a magyarok beköltözésének eseményeiről keveset tudunk. Anonymus szerint észak felől, a *Képes krónika* szerint Erdély irányából hatoltak be a magyarok új hazájukba. Jóllehet Etelköz fekvéséből inkább az erdélyi hágók és szorosok (Radnai, Borgói, Ojtozi) igénybevétele következne, valószínű, hogy az északi hágókat (Vereckei, Uzsoki, Tatár) is használták.

A honfoglalás első szakaszát a Kárpát-medence Dunától keletre eső, morva fennhatóságú területeinek megszállása jelentette 894–896 között. Konzstantinosz császár szerint a magyarok a morvákat elűzték, Nagy- (Régi-)Moráviát elfoglalták, és ott letelepedtek. A *Szent Naum-legendában* a morva föld pusztítása szerepel. Az orosz őskrónika a frankok (volohok) elűzéséről és a szlovének (morvák) alávetéséről tett említést. A magyar hagyományban is nyomot hagyott a morvák elleni harc: a *Képes krónika* szerint a magyarok előbb Erdélyt szállták meg, majd benyomulva Pannóniába, a Duna mellett legyőzték Svatoplukot, aki a folyóba veszett. Kézai Svatopluk vereségének színhelyét a Rákos folyó melletti Bánhidához közeli romvárosához tette.

A krónikáshagyomány a morva Svatoplukot tekintette az egyetlen ellenfélnek, akivel előbb szerződést (fehérlómonda) kötöttek, majd csatában vették el országát. A kései tudósítás annyiban helytálló, hogy a magyarok harcoltak ugyan 892-ben Svatopluk ellen, viszont a morva fejedelem 894-ben meg-

halt, így aligha győzhették le a magyarok a honfoglalás során. Anonymus szerint 903 és 907 között elődeink Árpád irányításával, hadműveletek sokaságával foglalták el az országot Ménmarótól, Salántól, Galádtól, Gyalutól és másoktól. Anonymus az ellenálló vezéreket nemzeti hagyományokból, helynevekből és névmagyarázó ötletekből alkotta meg, a valósághoz kevés közük lehet.

A *Fuldai évkönyv* szerint Arnulf távollétében Pannónia védelmét Mocsárvárral (Mosapurch) együtt a Dráva és a Száva közti terület hercegére, Brazlavra bízta. Az Itáliában magát császárrá koronáztató Arnulf óvintézkedése a Pannóniát 894-ben feldúló magyarok ellen szólt, akik már birtokba vehették a Kárpát-medence keleti felét. A magyarok 896–898 között aktivitást nem tanúsítottak, a Kárpát-medencei területen való berendezkedés köthette le őket. A helyzet 898-ban változott, amikor Moráviában Svatopluk két fia, II. Mojmir fejedelem és II. Svatopluk között konfliktus robbant ki. Arnulf császár II. Svatoplukot támogatta, 898-ban és 899-ben sereget küldött támogatására. A magyarok ugyanakkor felkérést kaptak Arnulftól arra, hogy Itáliába menjenek ellenfele, Berengár király ellen. Arnulf császár pogány módon, kettévágott kutyára vagy farkasra tett esküvel szerződött a magyarokkal, pénzt és ajándékokat adott nekik.

A magyarok 899-ben feldúlták Észak-Itáliát, Berengárt pedig cselvetséssel győzték le a Brenta folyónál 899. szeptember 24-én: úgy tettek, mintha foglyaik, zsákmányuk árán is békét akarnának kötni. Ezután átkeltek a Brentán, bekerítették az elbizakodott Berengár táborát, és megsemmisítő vereséget mértek rá. A magyarok 900 tavaszán hagyták el Itáliát, megbízójuk, Arnulf császár halála (899. december) után. Mivel szerződésük lejárt, Arnulf utódához, a kiskorú Gyermekek Lajoshoz (900–911) követeket küldtek, de valójában nem új szerződést akartak kötni, hanem tervezett támadásukat készítették elő.

A 900 nyarán indult hadjárat során az Enns folyón túli bajor területeket dúlták: az egyik csapatot ugyan 900 novemberében Liutpold határőrgróf legyőzte, a másik sereg azonban zsákmányával együtt visszatért Pannóniába. A *Fuldai évkönyv* tudósítása alapján egyértelmű, hogy a keleti frank uralom alatt lévő Pannóniát 900-ban már megszállták a magyarok. Ezért 900-ra te-

hetjük a honfoglalás második szakaszát, így a Kárpát-medence nagyobb része magyar fennhatóság alá került.

A KÁRPÁT-MEDENCEI MEGTELEPEDÉS

A következő években a magyarok Kárpát-medencei új hazájuk biztosítására törekedtek. Fő ellenfeleik a keleti frankok és a bajorok voltak. Két évvel Pannónia megszállása után, 902-ben a magyarok és a frankok már Moráviában harcoltak egymással: a két fél osztozott a Morva Fejedelemség területén. A küzdelem során nem kímélték egymást az ellenfelek. Ennek példája, hogy 904-ben a béketárgyalások alkalmával rendezett lakomán a bajorok lemeszárolták Kurszán fejedelmet és kíséretét. A bajor–magyar határharcok kiemelkedő eseménye 907-ben történt, amikor Gyermek Lajos névleges vezetésével nagy hadjáratot indítottak Pannónia visszaszerzésére.

A döntő csatára 907. július 4-én került sor egy Brezalauspurc (Braslaves-

purc) nevű helynél. A magyarok hatalmas diadalt arattak, a bajorok komoly veszteségeket szenvedtek: elesett Liutpold határőrgróf és Theotmár érsek is. A csata pontos helyszíne és lefolyása vitatott. Valószínű, hogy a későbbi Pozsony (Pressburg) volt az összecsapás helyszíne, de felmerült Zalavár (Mosapurc) is, amelyet 896-ban bíztak Brazlavra.

A 16. századi humanista történétíró, Aventinus rekonstrukciója szerint a magyarok cselvetéssel, részenként győzték le a bajor sereget. A brezalauspurci/pozsonyi csata jelentette a magyar honfoglalás folyamatának lezárulását, a magyar törzsszövetség visszaverte a keleti frank támadást, és véglegesen hazát szerzett magának a Kárpát-medencében.

A nomád magyar törzsszövetség törzsenként és nemzetségenként telepedett meg a folyók közelében. Konstantinosz császár a magyar szállásterületet a Dunától keletre lévő Temes, Tútisz, Maros, Körös és Tisza folyókkal írta le. Ibn Hajján mór krónikás szerint a magyarok szálláshelyei a Duna folyó mentén voltak. A krónikában és Anony-

Feszty Árpád: A bánhidai csata. A honfoglalás elhúzódó folyamatát a pozsonyi – pontosabban brezalauspurci – csata zárta le 907-ben, amikor a magyarok elhárították a kiverésükre indított utolsó komoly vállalkozást. Az ütközetről krónikáinkban e néven nem esik szó, emléke azonban talán mégis megőrződött a Szvatopluk elleni Duna-parti csata elbeszélésének keretében.

musnál szereplő vezérek (hét vezér) esetleges szállásaira utaló helynevek alapján számos elméletet állítottak fel a megtelepedéssel kapcsolatban. Mivel azonban a kései és kétes hitelű vezérlisták egymástól is eltérnek, kevés az esély a pontos rekonstrukcióra. Valószínűleg Árpád fejedelmi törzse a Duna–Tisza köze északi részén és az Észak-Dunántúlon foglalhatott helyet. A Balaton–Dráva közötti területen a karkhasz törzs (Bulcsú törzse), a Tiszántúl északi részén, majd Erdélyben a gyula törzse lakhatott. További törzsi szállásterületeket tételezhetünk fel a Dráva–Száva közén, a Dunától északra, a Duna–Tisza köze és a Tiszántúl déli részén is. ♦